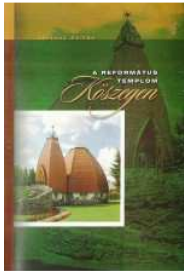

Lőrincz Zoltán: A Református Templom Kőszegen

Részlet Lőrincz Zoltán könyvéből:

A templom, mint műalkotás

*„Ha az Úr nem építi a házat,
hiába fáradoznak az építők”
(Zsolt. 127,1)*

1993. szeptember 26-án a gyülekezet alapításának hatvanadik évfordulóján helyezték el az új épülő templom alakövét, amely nem csak a korszak közösség életében meghatározó jelentőségű, hanem a modern magyar protestáns építészet történetét illetően is.

A vállalkozás többszörösen izgalmas, hiszen egy elsősorban középkori emlékeket felvonultató építészeti közegben jelenik meg a jurta-szerű épület. Másfelől a városra oly jellemző hosszanti szakrális terek együttesében tűnik fel a centrális tér. A templom minden esetben liturgikus tér. A liturgia a cselekmények összessége: kép, zene, mozgás. Ezért is hasonlítják sokan a drámához, amelynek tökéletes tere a katolikus templom. De a templom egyben egy inkulturációs modell közvetítője is. Az őskori művészet emlékei szép példái annak, hogyan épül be az adott

környezet anyaga (elsősorban kő, majd fa), magába a liturgikus térbe, a templomba. Ősi emléke ennek a dél-angliai Stonehenge és a skóciai Callanish.

Titkaik a mai napig sem egyértelműen tisztázott, de a templom és az asztrológia abivalens kapcsolatával éppúgy számolhatunk, mint a babiloni zikkuratok esetében. Az említett példák is jól mutatják, hogy Krisztus előtt milyen viszonyban volt a vallás a művészettel, a tudománnyal, a bölcseléssel, azaz mai értelemben vett különállásról nem beszélhetünk.

Ugyanakkor az esztétikai gondolkodás egyik fontos kérdését is említenünk kell: az anyag és forma viszonyát. Az ősidőkben még az adottságok kényszeréről beszélhetünk, ma a formát az anyag „Kunstkönnen”-je sarjastja műalkotássá. Súlyos árat fizetett a művészet és építészettörténet, amikor az anyagok „szavát” nem vette figyelembe. A forma behatol az anyagba, hat rá azaz „inkulturálódik”. Ennek az inkulturációnak egyik ősfarmája maga a templomépítés. Egyedi formában jelenik meg az általános, konkretizálódik a generális. Most már nem köről, fáról beszélünk, hanem az emberi tudat és tudattalan által objektivált eszmei, vallási, kulturális értékről. Szubjektív interpretációban – ezen esetben remélhetőleg még remekműben is – most úgy konkretizálódik az általános, hogy az anyag részéről építőelemeiben is harmonikus, a forma vonatkozásában pedig tipikusan magyar manifesztálódik a huszadik század végének gondolkodásmódjában.

Református felfogás szerint a templom nem olyan értelemben szent hely, ahol a relikviákat őrzik, vagy ahol Isten valóságosan lakik.[1] Ézsaiás próféta is azt írja könyvében: ”Ezt mondja az Úr:...Milyen házat akartok építeni nekem, és milyen helyen kellene tartózkodnom?” (66,1) Pál apostol is kijelenti az Areopágoszon az Athénieknek: „Az Isten, aki teremtette a világot és mindazt, ami benne van, aki mennynek és földnek ura, nem lakik emberkéz alkotta templomokban.” (Apcsel. 17,24) Az Ószövetség, „Isten háza” fogalma helyébe az Újszövetség egy más megjelölést helyez a „naosz” (templom) szó beiktatásával. A fogalom azonban kettős irányban ragadható meg: egyfelől tovább viszi az ószövetségi templom arhitektónikus megjelenését (görögül=naosz). Másfelől pedig Pál apostol leveleiben megjelenik a naosz, amely döntő módon nagyfontosságúvá

válí a temploméület értelmezése szempontjából, amely szerint „...testetek, amit Istentől kaptok, a bennetek lévő szentlélek temploma” (naosz 1 Kor 6,19). Isten dicsőségét majd ott fogja nyilvánvalóvá tenni: „... dicsőítsétek tehát Istent testetekben.” (1Kor. 6,20). Az Efézusi Levélben is (1,22b-23a) arról beszél az apostol, hogy Krisztus az egyház feje, az egyház pedig az Ő teste. A példázat egyaránt érvényes az egyes keresztyénekre, de a keresztyén közösségekre, az ecclesiara is: „... felkészítse a szenteket a szolgálat végzésére, a Krisztus testének építésére.” (Ef 4,12). Pál apostol, amikor ezt a képet használja, Jézusnak az evangéliumokban elmondott meghatározására gondol: „Le tudom rombolni az Isten templomát és három nap alatt fel tudom építeni.” (Mt. 26,61 vö. Jn 2,19). A Korintusbeliekhez írt első levélben mintegy részletes magyarázatot találunk: „Nem tudjátok, hogy ti Isten temploma vagytok, és az Isten lelke bennetek lakik? Ha valaki az Isten templomát megrontja, azt megrontja Isten, mert az Isten temploma Szent, és ez a templom ti vagytok.” (1Kor 3,16-17; 6, 19; 2Kor 6,16 Ef 2,21). A Jelenések Könyve is továbbviszi a gondolatot oly módon, hogy az egyház hűséges tagjai, a megtértek közössége jutalmául szolgálhat, azaz: „Aki győz, azt oszloppá teszem az én Istenem templomában, és onnan nem kerül ki többé. Felírom rá az én Istenem nevét, és az én Istenem városának, az új Jeruzsálemnek a nevét, amely a mennyből száll alá az én Istenemtől, és az én új nevemet.” (Jel 3,12; 7,15; 11,1 és 19; 14,15; 15, 5-8 21-22)

Ezek után levonhatjuk azt a nem merész következtetést, hogy az újszövetségi írók számára Krisztus kijelentéseit figyelembe véve a „szakrális tér” megjelenítése, teljes mértékben adiafórikus probléma maradt. A szigorúan biblikusan gondolkodó reformátusságnál a szakrális tér, a templom, naosz elkülönülése nem az építészet eszközeinek a segítségével történik. Mégis azt kell mondanunk, hogy a centrális térszerkezet a jurta-szerű templomforma, a templomtérben felsorakoztatott, ikonográfiai jelek sokasága Kőszegen mind az építészet eszközeivel kifejtett hatást, a szakrális jelentést szolgálják. A keresztyénség temploma „a mennyei Jeruzsálem”, a „fenti Jeruzsálem”, „a mennyből alászálló Jeruzsálem”, „az élő Isten városa” gondolatnak a megtestesülése, ahol a földi liturgia az égiekhez kapcsolódik.[2] Bizonyos pontokon viszont nem választható el – mármint a „szentély” gondolatát illetően – a vallástörténeti párhuzamoktól. A templomok misztikus és kozmikus szimbolizmusa mellett van egy nagyon is gyakorlati funkciója, azaz gyülekezeti hely:

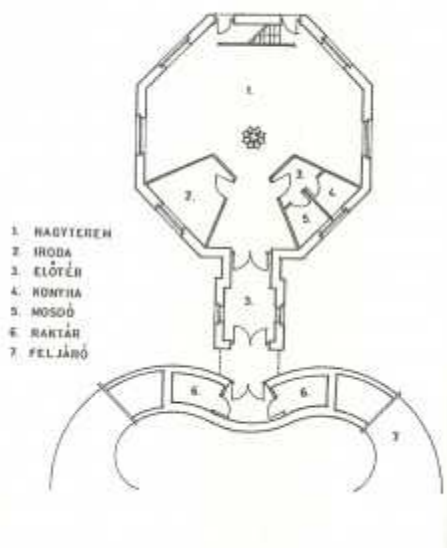
domus ecclesiae. Nyilvánvalóan minden templomnál beszélhetünk erről a szociológiai aspektusról, de különösen fontossá válik ez a gondolat olyan vallásoknál ahol az „istenkép” fogalma a legabsztraktabb.[3] Ezt az irányzatot képviseli a protestantizmus, a kálvinizmus, ahol az a teológiai gondolat dominál, hogy Isten nem a templomban lakik, hanem a templomban istentiszteleten résztvevő gyülekezetben és azok tagjaiban van jelen.

A református templom a magyarlakta területek kultúrájának, művészetének szerves részét jelenti, gondoljunk itt az elszakított területek emlékgagától a tengerentúliak – sokszor az adott közegben idegenül – megjelenéséig. A többi vallástól eltérően a református templom léte egyértelműen a magyarság jelenlétére utal.[4]

Az épület a magyar honfoglalás kori jurttát (lakósátor) idézi, így tipikusan magyar forma jön létre. Ugyanakkor az Ószövetségi Szent-sátorra utaló szerkezettel számolhatunk. A vallástörténészek szerint tudniillik két sátorról beszélhetünk.

Az Ószövetség hagyományozása szerint a Szent Sátor lett a találkozás sátra (’Óhel mó’éd) a kijelentés sátra (’ohel há ’édut), de lehet a bizonyosság lakhelye egyszerűen sátor (mskan há ’édút). Mózes könyvei különböző leírásokat adnak a sátorról. Van egy sátor, amelyet Mózes készített (2Móz 33,7-11), amelyet egy sűrű felhőoszlop különböztetett meg a többitől. De azt is tudjuk, hogy itt „az Úr pedig színről színre beszélt Mózesrel.” Feltételezések szerint ez a sátor centrális terű volt és a Kánaáni honfoglalásig elkísérte a zsidóságot. Az Izraelbe látogató turista ma is láthat hasonló sátrakat, mint az ott élő pásztorok lakóhelyét. Az ószövetségi papi irat hagyományozása szerint ismerünk egy másik sátrat, amit Mózes, mint szent sátrat készített el. (2Móz 35-37). Ennek pontos leírása egy hosszanti teret sejtet. Mindenképpen az épület formailag ószövetségi előzményekre is visszavezethető.[5]

A kőszegi épület két nagy egységre bontható, a földszint a gyülekezeti ház szerepét tölti be, míg az első emelet a tulajdonképpeni szakrális tér. A feljáró alatti (1. ábra) kiszolgáló helyiségek, amelyek a közösségi funkció szolgálatában állnak. Maga a templomtérbe vezető feljáró formailag az egyház mindenkit magához ölelő ikonográfiai utalásával bír. Klasszikus példája ennek a Bernini által tervezett Szent Péter tér Rómában.[6]

1. ábra

A kitárt kar, a befogadás, a magához ölelés gesztusa bibliai idézetre vezethető vissza: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok, és megvagytok terhelve és én megnyugvást adok nektek.” (Mt 11, 28). Az Ószövetség számtalan esetben beszél Isten karjáról, mint az erő, a védelem, a hatalom eszközéről. Mária is hálaénekében így magasztalja Urát „Hatalmas dolgokat cselekedett karjával szétszórta a szívük szándékában felfuvalkodottakat.” (Lk 1, 51) Ezzel azonosítja is Isten karját Krisztussal, s mint ilyen ezzel az Ő hatalmát és erejét is kiábrázolja.

Formailag az építész a föld, a kő fokozott szerepeltetésével az ősidők építészetére emlékeztet. A természetből induló és oda visszabukó, belesimuló, az enyészet által újra alapelemmé transzformáló természeti törvényekre utal. Az organikus építészet sajátja ez, a magyar paraszti kultúra paticsfalu, vályogból készült épületei simultak be hasonló módon a természetbe. A természetből, a földből, a tápláló Magna Materből nő ki az épület, erre utal a hullámzó vonal a földszinti oldalfalak ornamensében. Egy mű születik a semmiből, átalakul, formálódik.

A helyi jelleget idéző kő a maga durva megformálásával simul át kőfallá, falazott rendszerré, hogy helyet adjon a műnek, a szakrális térnek!

A nyílászárók (ajtók, ablakok) beosztása, robosztus kivitelezése a kváderezés hangulatát adja vissza. Natúr színezésük harmonizál az

anyagok eredeti karakterének a megtartásával, hiszen a kő és a fa fokozott szerepeltetése a templom ikonográfiai programjának szerves része.

A templom egy nyolcszögletű centrális tér. A nyolcas szám a Bibliában az új kezdet, a megújulás szimbóluma.[7]Krisztus feltámadását, mint nyolcadik teremtési napot vették figyelembe az ókeresztyén teológiában. A hét nap után következik a nyolcadik nap, azaz Krisztus feltámadása révén az örök élet kezdete, így az új teremtés, a megújulás száma a nyolc. János evangélista is nyolcszor jelenti ki magáról egó eimi (én vagyok): 1; az élet kenyere 2; a világ világossága 3; aki önmagáról tesz bizonyosságot 4; a jó pásztor 5; az ajtó 6; a feltámadás és az örök élet 7; az út, az igazság és az élet 8; az igazi szőlőtő. A Szentírás különböző módon és helyeken beszél a nyolcas számról: nyolc különböző feltámasztási történetről tudunk, de a papi szolgálat kezdete is a nyolcadik nap, a zsidó hagyományban a fiú gyermek körülmetélése a nyolcadik napon történt, különösen az itáliai középkori anyagból jól ismertek a nyolcszögletű baptisztériumok (Firenze, Pavia, mint a megkeresztelés utáni új élet szimbólumai.)[8]

A húsvéti feltámadás tükrében beszél János evangélista a Krisztushoz tartozásról, hiszen a baptisztériumok ennek szimbolikus hírnökei: „Nyolc nap múlva ismét benn voltak a tanítványai, és Tamás is velük. Bár az ajtók zárva voltak, bement Jézus, megállt közepén, és ezt mondta: Békesség néktek!” A református szóhasználatban a keresztyén szó jelentése Krisztusi, Krisztushoz tartozó, róla elnevezett, azaz a benne megújuló, így lett a nyolcágú csillag a református egyházművészet egyik legjelentősebb szimbóluma.

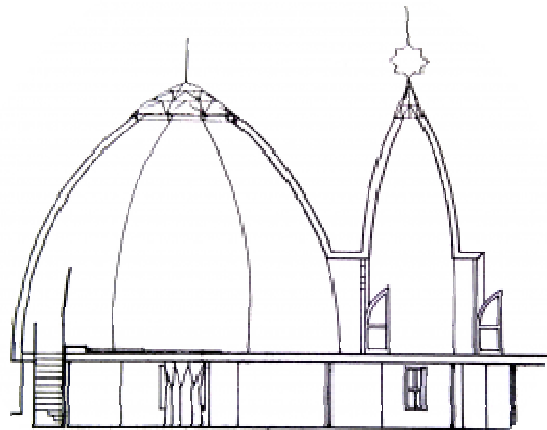
A földszint beosztása is erre – a nyolcszögű tér által megkívánt – logikára épül. A falak az átlók vonalát követik és szerkezetileg visszaadják a befelé szűkülő tér lehetőségét. Az így kialakult trapézformájú téregységek is érzékeltetik a szokásostól eltérő alaprajzi sémát. (lásd 1. ábra). A centrális tér közepén nyolc ágú életfát stilizáló tartószerkezet. Szerepeltetése kettős értelmű, egyfelől szigorúan funkcionális, azaz tartóelem, ezáltal lehetővé tévén a választófalak bármikor mobilizálását és a terek igény szerinti mindenkor átalakítását, hiszen közepén van, de ugyanakkor köré csoportosítható minden, mert ez a tartóelem egyben életfa is. Az életfa-tartóoszlop másfelől ikonográfiai jelentéssel bír. A bibliai teremtéstörténetben említik először: „Ültetett az Úristen egy kertet Édenben, Keleten, és ott helyezte el az embert, akit formált. Sarjasztott az

Úristen a termőföldből mindenféle fát, szemre kívánatosat és eledelre jót: „az élet fáját is a kert közepén, meg a jó és rossz tudásának fáját.” (1Móz 2, 8-9) Az élet fája (arbor vitae) vallástörténeti, művészettörténeti, ikonográfiai szerepéről könyvtárnyi irodalom jelent meg.[9] A református egyházművészetben is kedvelt szimbólum,[10]kazettákon, címerekben, klenódiumokon, de pecsétnyomókon is, de első, amikor funkcionálisan tartó szerepe is van. Az életfa köré komponált tér, amely egyben a nagyterem bővületét is jelenti, visszaadja a nyolcszögletű alaprajzi szerkezetet. A földszint (talapzat) formailag kapcsolható tehát az Ószövetséghez, amelynek közepén áll az Ószövetségi életfája. Az alap, a tartóelem így szimbolizálja a Biblia első részét, az Ószövetséget, amelyre épül az Újszövetség. Az életfa ágai a földémszerkezetet áttörő csillag motívumot is tartják. Az Újszövetség Betlehemi csillaga továbbítja a kupolából, az égből, az Istentől jövő fényt.[11] A földszint centrumában, a csillagon áttörő, az életfa ágain beszűrődő fény Istenről beszél, aki invisibilis (láthatatlan), aki incomprehensibilis (összehasonlíthatatlan), aki incorporeus (testetlen). Csak utalás történik rá, mégis többet mond minden antropomorf elképzelésnél.

Az épület második szintje a tulajdonképpeni templom, a szakrális tér.[12] A feljáró szimbolizmusára előzőleg már utaltunk, most csak annyit, hogy kőfala visszaadja a templomtest megoldását. Két gótizáló kapuzat (3. ábra) zárja közre a torony alatti teret, amely egyben előtérként is funkcionál és vezet a templomtérbe.

A kapuzatok formavilága a gótika köréhez csatolható. A bejárati kapuzatot hangsúlyozza a robosztus toklezárás, amely ugyanakkor a torony törésvonalát ismétli. A felső mezőben a gótikus bordákra emlékeztető ornamensek szövik hálószerkezetűvé a felületet. A kapuzat fő motívuma a kereszt, amely itt egyben szerkezeti funkciókat is ellát, hiszen a nyitható ajtószárnyak ezt igénylik is, másfelől ott a keresztyénség legfontosabb szimbóluma. A kereszt az Újszövetség jelképe is itt, a földszinti életfa (ÓSZ), majd csillag motívum után megjelenik a kereszt. A kereszt-kapuzat ugyanakkor Jézus szavára, megváltói tetteire utal: „Én vagyok az ajtó, ha valaki rajtam átmegy be, megtartatik.” (Jn 10,9) A magyar emlékmű egyik legszebb, sajnos elpusztult példája az esztergomi Sz. Adalbert Székesegyház nyugati kapuja a Porta speciosa. Szemöldökének felirata ma is aktuális jelentéssel ír: Porta patet vitae sponsusvocat intro venite. (Nyitva az élet kapuja, hív a Vőlegény, jöjjetek be).[13] Ezen a kereszten,

ezen a kapuzaton át, jutunk a liturgikus térbe, hiszen Krisztus nélkül az egész keresztyén dogmatikai tanítás, hit fővenyre épített. A templom belső kapuzata a torony alatti elemeit adja vissza azzal a kiegészítéssel, hogy tokszerkezete újabb gotizáló faelemeket indít.

2. ábra

Ezzel is visszaadva a falazat hangulatát: a semmiből valami, a megnyugvás után újabb kitörés, a ciklikusság önmagából induló és önmagába visszatérő törvénye.

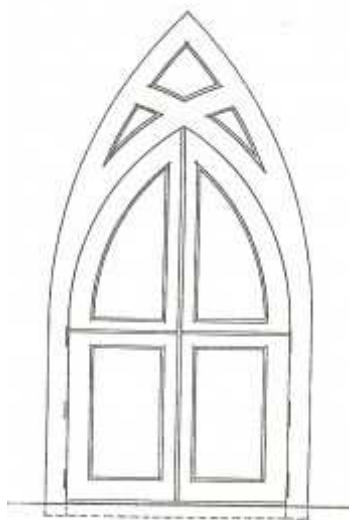
A vörösfenyőből készült ragasztott bordák, a belső faburkolat előkészítik a szemlélőt a templomtér látványához.

A toronysisak részben üvegből készült, melynek funkciója a természetes fény beengedése, így világosabbá válik az előtér. De ugyanakkor láthatóbbá válik a beépítendő harang, látványilag is atraktívabbá válik a felfelé szűkülő tér. A négy gerenda gótikus bordává történő összeillesztése a torony felső harmadában klasszikus példákat idéz. Esetleges megvilágítása a toronynak belülről tovább fokozhatja mind a belső élményt, illetve a templom külső megjelenését esténként. Világító

ékköként koronázza alulról történő megvilágítás esetén az üvegszerkezet mind a torony, mind a templomtest kupoláját.

A református istentiszteleti hely, tér szempontjait, liturgiai kritériumait három elem határozza meg: A Szentírás, református hitvallási iratok, a reformátorok dogmatikai tanításai.[14] Gyakorlatból tudjuk, hogy ezen szempontokat a református templomépítés a legkevésbé vette figyelembe, hanem alkalmazkodott a szokás kánonizálta építészeti megoldásokhoz. Fülepet idézve: „A századok alatt meggyökerezett gyakorlat végső eredményeképpen a kálvinista ember ma már más templomot el sem tud képzelni, mint katolikust.”[15] Ez az oka annak, hogy a Türelmi Rendelet után is hosszanti tereket építettek és a 16. században birtokba vett középkori templomok centrálissá tétele – azaz a szószéknek a főhajó, vagy teremtemplom északi hosszanti oldalának közepre helyezésével, – megoldáshoz folyamodtak.[16] A centralitás felé törekvés megtalálható több épületnél is (Szeged, Kálvin téri; Debrecen, Kossuth utcai),[17] de kifejezetten ezt a szándékot csak néhány képviseli (Budapest, Szilágyi Dezső téri)[18]. A templom, mint istentiszteleti hely a látható egyház megjelenésének helye. Jézus határozza meg legtökéletesebben az istentisztelet lényegét: „Az Isten lélek, és akik őt imádják, szükség, hogy lélekben és igazságban imádják”. (Jn 4, 24) az istentiszteleti helyet hitelesíti az ott lévők viszonya Istenhez és nem a templom művészettörténeti kvalitásai. De mégis, a templom egyben műalkotás is! Csikesz Sándor három elemét határozza meg az istentiszteleti helynek: akusztika, horasztika, dinamika.[19] Tárgyalt épületünk ezeket a liturgiai szempontokat figyelembe vette.

A templomtér közepét üvegből készült úrasztala foglalja el, ott, ahol a födémszerkezetet egy csillag szimbólum töri át, és továbbítja a kupolából érkező fényt a földszinti helyiségbe. De ez a fény az úrasztalán keresztül (2. ábra) érkezik. Az úr asztala körül gyülekezett annak idején az Újszövetség népe: „Napról napra állhatatosan, egy szívvel, egy lélekkel voltak a templomban, és amikor házanként megtörték a kenyeret, örömmel és tiszta szívvel részesültek az életben.” (Apcsel 2, 46) és itt részesültek Krisztus megváltó áldozatának javaiból (Zsid 9, 28), de itt megtapasztalhatták dicsőséges visszajövetelének első zsongait is. (Lk 13, 28; 2Tim 2, 12). Az úrasztala tehát a teremtő Úr és teremtményei gyülekezete közösségének szimbóluma. Az Úr jelen van éltető sugarai, fénye által.

3. ábra

Az üveg úrasztala, ennek szimbolikus valósága, amely körül ott az egyház, a gyülekezet, középen pedig maga az Úr. Az Úrasztala tartó elemei honfoglalás kori díszítést idéznek (Turul madár), de a szakrális tér elvárásainak megfelelően ugyancsak biblikus szimbólumokat formál. János evangélista, jele a sas már az Ószövetségben mint a vigasztalás példája jelenik meg: „De akik az Úrban bíznak, erejük megújul, szárnyra kelnek, mint a sasok, futnak és nem lankadnak meg, járnak, és nem fáradnak el.” (Ézs 40, 31) A Jelenések könyvében is „A trónus előtt mintha üvegtenger lett volna, kristályhoz hasonló, és a trónusnál közepén négy élőlény, elől és hátul szemekkel tele. Az első élőlény oroszlánhoz, a második bikához volt hasonló, a harmadik élőlénynek olyan arca volt, mint egy embernek, a negyedik élőlény pedig repülő sashoz hasonlított.” (Jel 4, 6-7.)

A tér főaxisában a bejárattal szemben a geometriai és szellemi centrumot adó úrasztala mögött, a nyolcszögű tér oldalfalával párhuzamosan, a földszintet és az emeletet összekötő lépcsőnyílás lezárásaként terveznek egy három elemből álló széksort az ún. Mózes-széket. Eddig a szószék készült csak el. A hármasság beosztás a Szentháromság ikonográfiai jelentésével bír, formailag pedig visszaadja az úrasztala ornamentális megközelítéseit. A szék teológiai és művészettörténeti jelentése széles skálán mozog, a tróntól kezdődően az ítélőszék

felidézéséig.[20] Református felfogás szerint a Mózes-szék a tanítók, az írástudók a pap, a püspök kiemelt helye a gyülekezetben. (Mt 23, 2). A székek két oldalán elhelyezkedő 1/8-1/8 téregység az elkövetkezendőkben a kórus és a leendő orgona helyét jelölik.

A padok szerkezete, a hajópadló vonala a nyolcszög és a csillag szimbolikus jelentését emeli ki. Az épület ikonográfiai programjában újra és újra visszatérő elem a csillag szimbólumának fokozott alkalmazása. A református csillaga nyolcágú és már a hitújítás kora óta használták toronydíszként, oromzati elemként, házakon, parókia épületeken, de pecsénymódon is úrasztali terítők ornamenseként.[21] A csillag szimbolikus jelentése sokat foglalkoztatta a művészettörténészetet, szinte minden nép kultúrájában és művészetében jelen van. Számuk most csak olyan összefüggésben érdekes, amely az épület ikonográfiai jelentését kiemeli. A földszint meghatározó eleme az életfa, amely az Ószövetség egyik legkarakterisztikusabb szimbóluma, erre épül, mármint a földszintre, az emeleti tér, azaz az életfára a csillag, más megközelítésben; az Ószövetségre az Újszövetség. Már az Ószövetségben Bálám próféta jövendölésében ott szerepel a csillag, mint Jézus születésének hírnöke: „Látom őt, de nem most, szemlélem, de nem közel. Csillag jön fel Jákóbból, Királyi pálca támad Izraelből.” (4Móz 24, 17) A Máté 2, 1-12 története szerint, a napkeleti bölcseket csillag vezette Jézus születésének városába Betlehembe. A csillag motívum a padlószerkezet megkomponálásában éppúgy érvényre jut, mint az üvegcupola vas tartó elemeinek a leképzésében. A csillag motívum a térben még megjelenik harmadik felidőzésben is, mégpedig a belső burkolat faszerkezeténél a síkok elmozdításával. A padlószerkezet felől indulva az üvegcupola irányában a nyolccikkelyes (maga a szerkezet hajlított-ragasztott faszerkezet, a tojáshéj fizikai törvényszerűségeivel) burkolat a rokokó gyakorlatát idézve, lentől felfelé, egyre gazdagabbá válik. Nemcsak gyakorlati, esztétikai magyarázata van ennek, azaz az egyhangú faburkolat megtörése, hanem a nyíló rózsára történő utalással szimbolikus tartalmat is hordoz. A rózsa az ókori művészetben a szépsége és illata miatt, a szépség és a szerelem istennőjének (Aphrodite-Venus) attribútuma volt. A kereszténység átvette a világ földöntúli történeti utalását, és paradicsomi növénynek tekintette. A rózsában a szentek mártíromságát, Krisztus sebeit ábrázolták. Dante is a mennyországot egy szép fehér rózsa közepén pillantotta meg, ami összefügg a középkori misztika felfogásával, amikor a rózsát Máriára, a mennyek királynőjére vonatkoztatta. A rózsa nagy Árpád-házi szentünk Erzsébet attribútuma is. A rózsa, illetve annak stilizált

változata a rozetta (Szt. István szarkofág) az épületplasztika, heraldika egyik legkedveltebb motívuma.

A kőszegi református templom szerény, visszafogott megjelenésével a Honfoglalás 1100 éves fordulóján idézi a magyar múltat, de méreteivel, magasságával, arányaival alkalmazkodik a város intim építészeti hagyományához. Piros hódfarkú cseréppel lefedett tetőszerkezete visszaadja a városra annyira jellemző tetőmegoldások világát. A zárt soros beépítésű utcában, a Kőszeg városától kapott telken, Csete György Kossuth- és Ybl-díjas építész ezzel a munkájával kitörölhetetlenül beírta nevét a magyar organikus építészet történetébe, sikerült olyan művet komponálnia, amely méltó a város építészeti hagyományaihoz, de ikonográfiailag átgondolt modern – szakrális – protestáns építészet alapkövét is elhelyeznie.

**Az teljes könyvet megvásárolhatja
vasárnapi Istentisztelet után.**